

14. Krashen S. D. The Natural Approach : Language Acquisition in the Classroom / S. D. Krashen, T. D. Terrell. – Oxford and San Francisco : Pergamon, Almany, 1983.
15. Nunan D. Practical English Language Teaching / D. Nunan. – Boston : McGraw Hill, 2003. – 342 p.

УДК 811.163.1

Туницька М. В.

РОЛЬ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНІЗМІВ У ВТІЛЕННІ ПРОВІДНИХ ІДЕЙ ХРИСТІЯНСЬКИХ ПОНЯТЬ ТА УЯВЛЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА «ДАВИДОВІ ПСАЛМИ»)

У статті досліджено роль церковнослов'янзмів у втіленні провідних ідей християнства за твором Тараса Шевченка «Давидові псалми», їх стилістичні функції.

Ключові слова: церковнослов'янська лексика, Псалтир, псалом, Святе Письмо, стилістична роль.

Початок ХІХ ст. повернув українському народові його мову як знаряддя творення культури. Положення про те, що українська мова має право на входження в коло слов'янських літературних мов, обстоюване вченими І. І. Срезневським, М. О. Максимовичем та ін., було практично доведене поетичним талантом Тараса Шевченка.

Особливе місце в лексиці і фразеології Тараса Шевченка посідають церковнослов'янзми, що в сучасних дослідженнях не розглядають як окремих лексичний шар, відмінний від староукраїнського. Церковнослов'янська лексика приходила до українського селянина різними шляхами: через церкву, через колядки і щедрівки (в багатьох українських селах Молдови ще й досі побутують перекинуті церковнослов'янзми *шандрувати* та *шандрий вечір* замість *щедрувати*, *щедрий* у вітшуваннях напередодні Водохрещі – М.Т.), через культову книгу. Якщо комусь і вдавалося здобути початкову освіту, то і підручником, і вчителем життя був для нього Псалтир. Барвіста поетика псалмів, їхня малозрозуміла, таємнича лексика відкладалися у свідомості своєрідними кліше, які відбивалися і в мові сільського грамотія. Псалтирем оборонялися від сил зла, у ньому шукала захисту принижена душа.

Одним із джерел творчості Тараса Шевченка було Святе Письмо, з якого поет черпав сюжети, мотиви, образи, створюючи твори актуального громадянського спрямування – антикріпосницького, антицарського змісту. Біблійну тематику актуалізовано і в «Давидових псалмах».

«Давидові псалми» є переспівом 10 пісень Псалтиря. (Псалтир – гр. книга хвалень; частина Біблії; псалом – релігійна пісня, молитва, що входить до Псалтиря) [2, т. 3, с. 262]. Головний автор псалмів – ізраїльсько-іудейський цар

Давид, що був відважним воїном, чудовим стратегом, видатним громадським діячем. Він підняв свій народ на вершину моці й слави. Був також поетом і музикою, і від усього серця любив Бога. Участь Давида в укладанні Псалтиря можна вважати вагомішою за державні досягнення його царювання.

Псалтир з його проблемно-тематичним розвоєм відтворення людських переживань, проникливим ліризмом, точністю та геніальною простотою в поетичному вираженні релігійного почуття постає універсальним зразком, що надихає національних поетів до творчого самовираження.

Звернувшись до Книги Хвалінь, Тарас Шевченко зумів використати можливість їхньої модифікації з художньою метою: за допомогою вибору певних пісень для переспіву він створив прозору паралель Україна – Єрусалим, не вдаючись до прямого використання понять, які б вказували на національно-патріотичний орієнтир. У всіх 10 піснях автор активно використовує церковнослов'янізми або лексику, створену за церковнослов'янським зразком («древо», «муж», «віспою», «благая», «восхвалили», «яко в притчу», «ізбави», «беззаконіє», «творящий», «доколі», «взискающий», «восхвалимо», «возрадується», «уст», «преподібнії» тощо); подібних до текстів Святого Письма. Всі псалми охоплені високим пафосом надії ліричного героя на перемогу Божої правди над злом [5, с. 69].

Знаменно, що «Давидові псалми» Тарас Шевченко, як і Книгу Хвалінь, розпочинає псалом 1-й (1. «Блаженний муж на лукаву...»), котрий, як відомо, виконує функцію своєрідного духовного підґрунтя для решти пісень Псалтиря, бо оспівує віру в закон Господній, дотримуючись якого людина наблизиться до блаженства життя вічного. Поет досить точно відтворив семантику першоджерела: у жанрово-тематичному плані цей псалом – не молитва, а безособова, з погляду суб'єктної організації, медитація, що містить прославлення або «ублажання» (уподібнення) праведної людини Богові «Блаженний муж на лукаву Не вступає раду [7, с. 269]. А в законі Господньому Серце його й воля Навчається...» [7, с. 269].

Змістом оригіналу визначається й головна ідея поезії – справедливого Божого суду, згідно з яким визначальна опозиція «праведний – нечестивий» (звідси й бінарна композиція поезії) вирішується в ідеальному вимірі: «І не встануть з праведними злії з домовини, Діла добрих оновляться, Діла злих загинуть».

Завдяки цьому псалму формула контрастного протиставлення концептів добра і зла постане наскрізною для всього циклу [3, с. 12].

Як бачимо, церковнослов'янізми: *блаженний муж на лукаву, злий, древо, спіє, нечестивий, праведний, оновляться діла* сприяють втіленню ідеї віри в

закон Господній, прославлення людини праведної перед Богом; антоніми *праведний – нечестивий* становлять сутність ідеї цього псалма.

Четверта поезія (52. «Пребезумний в серці скаже, що Бога немає...») – переспів 52-го псалма, в якому Пророк нарікає на безумну зухвалість нечестивих, що не хочуть знати свого Творця. Тарас Шевченко у своєму переспіві досить близький до змісту оригіналу, бо розвиває думку про лякливість людини як наслідок її відступу від вищого закону. Це дозволяє дійти висновку про зв'язок між поневоленням станом народу та його боговідступництвом: «Хто ж пошле нам спасеніє, Верне добру долю» [7, с. 271].

Прикінцеві рядки поезії містять оптимістичну надію, що, духовно вдосконалюючись, народ таки виборе моральне право на Божу підтримку в реалізації визвольних намірів: «Колись Бог нам верне волю, Розіб'є неволю. Восхвалимо Тебе, Боже, Хваленієм всяким; Возрадується Ізраїль І святий Іаков» [7, с. 272].

Нелюдський біль поета за свій народ передається в його молитві до Бога, в якій автор послуговується церковнослов'янізмами: *пребезумний, беззаконіє, мерзіє, не творить благая, взискающий Бога, творящего добре, лукавіи люди, гріхами, пошле спасеніє, восхвалимо хваленієм, возрадується, святий Іаков*.

Шоста поезія (81. «Меж царями-судіями...») – переспів 81-го псалма, тема якого – несправедливий земний суд та неправедні старійшини народу, які через їхнє «начальницьке та судове достоїнство» в оригіналі названі земними богами («Бог ста в сонме богів, посреде же боги разсудит. Доколе судите неправду, и лица грешников приемлете; Судите сиру и убогу, смирена и нища оправдайте», 81:1-4). У Тараса Шевченка відповідно до зазначеної семантики псалма визначення «сонм богів» конкретизовано: «Меж царями-судіями На раді великій Став земних владик судити Небесний владика»; «Доколі будете стяжати І кров невинну розливать Людей убогих? а багатим Судом лукавим помагать?» [7, с. 272].

Мотив викриття неправедних земних суддів поет підкреслив закликом захищати «вдову убогу» та сміливим нагадуванням, що «Царі, раби – однакові Сини перед Богом» [7, с. 273].

Нарешті, деяке збільшення завершальної хвалебної частини псалма дало змогу Шевченкові звернутися до наскрізних у його творах понять-образів «правди» (себто вищої справедливості) і «волі» та ввести поняття-образ «слави» [3, с. 14]. Ці образи пронизують наступну поезію циклу: «Встань же, Боже, суди землю І судей лукавих. На всім світі Твоя правда. І воля, і слава» [7, с. 273].

Центральна ідея – несправедливість суду «земних владик», ідея рівності всіх перед Богом – втілюється поетом як за допомогою паралелізму та анафори, так і використанням церковнослов'янізмів: *владика, судіями, доколі, стяжати, убогий, лукавий, осудіте, заступіте, всує господа глаголи, раб, убогий*.

Восьма поезія (132. «Чи є що краще, краще в світі...») – переспів псалма 132-го, присвяченого оспівуванню любові до Бога і ближнього, за жанром є хвалою (або гімном) з безособовим типом суб'єктної організації. У структурі циклу цей твір логічно продовжує світле, оптимістичне світосприймання ліричного героя, зумовлене сподіванням Пророка на Божий Промисел. [3, с. 14]. Вихідний мотив першоджерела – братерське життя в єдиномислії та згоді.

У Шевченковій інтерпретації псалом набуває значення своєрідного діалогу, бо розпочинається риторичним питанням, спрямованим не до Бога, а до співвітчизників: *«Чи є що краще, краще в світі, Як укупі жити, Братам добрим добро певне Пожить, не ділити?»*.

Зберігаючи образність оригіналу, поет, однак, по-своєму – барвистіше – відтворює Давидове лаконічне (у три вірші) порівняння життя в братній злагоді з архієрейським миром (єлеєм), котре складалось із багатьох благовоній і було особливо запашним: *«Яко миро добровонне З голови честної На бороду Аарону Спадає росю І на шитії омети Ризи дорогої»*.

Останній вірш оригінального псалма – порівняння життя в любові з росами, що з гори Єрмона приходять на гори Сіонські, – Шевченко також розгорнув, відтворюючи глибинний смисл – життя в любові схоже на рятівну вологу, що, зменшуючи спеку, сприяє родючості землі: [3, с. 15] *«Або роси Єрмонської На святії гори Високії Сіонській Спадають і творять Добро тварям земноводним, І землі, і людям»* [7, с. 274].

У кінці поезії автор виражає своє бачення омріяного ідеального суспільства, соціального раю, якщо люди дотримуватимуться Божого закону: *«Отак братів благих своїх Господь не забуде, Воцариться в дому тихім, В сім'ї тій великій, І пошле їм добру долю Од віка до віка»* [7, с. 274].

Ідею очищеного від гріха суспільства Тарас Шевченко вдало підкреслив за допомогою церковнослов'янізмів *миро добровонне, роси Єрмонської, гори Сіонської* та двічі повтореного образу роси (спочатку-єлейної, а потім з гори Єрмонської), а також багаторазовим уживанням церковнослов'янізмів *добро, добровонне, добру долю, благих братів*, у яких використано прийом алітерації.

Остання поезія циклу (149. «Псалом новий Господові...») – є досить точним переспівом оригіналу, що за жанром є одою. Тарас Шевченко на зразок Псалтиря закінчив свій твір одним із «алілуйних» псалмів, тобто пісень радості, в яких возноситься хвала Богові за перемогу над ворогами та здобуте. Утім

знаменно, що поет обрав для фіналу не 150-й, а передостанній псалом: саме в ньому виразно звучить заклик до соборності народу та урочистий гімн свободі й щасливому майбутньому [4, с. 12].

У структурі шевченківського циклу цей псалом виконує функцію обрамлення всіх мотивів та образів з попередніми, соборне уславлення праведного суду Божого новою піснею: *«Псалом новий Господові І новую славу Воспоєм честним собором, Серцем нелукавим; Во Псалтирі і тимпані Воспоєм благая, Яко Бог кара неправих, Правим помагає»* [7, с. 276].

Бог допоможе очистити суспільство від гонителів народу: *«На отмищеніє язикам І в науку людям. Окують царей неситих В залізніє пута, І вівіки стане слава, Преподобним слава»* [7, с. 276].

Поет виражає віру в ідеальне суспільство, де пануватимуть закони Божії, для чого рясно пересипає свою мову церковнослов'янізмами: *преподобнії, славослав'ять, отмищеніє язикам, вівіки слава*.

Таким чином, за допомогою різноманітних прийомів, зокрема церковнослов'янізмів, Тарас Шевченко в «Давидових псалмах» продемонстрував високий ідеал людського буття за законами Божої справедливості; боговідступництво народу, через що він не може здобути собі ані «правду», ані «волю»; ідею пророчого Слова, скерованого на духовне виховання народу; ідею безбожності, соціальної несправедливості, оптимістичну віру в Божу справедливість та підтримку; ідею братнього життя в єдності і злагоді; картину поступового повернення народу до Бога через страждання в неволі та щире каяття. Поет бажає захистити свій уярмлений, знедолений народ, він також хоче бачити втрачений рай вільної козацької України. В «Давидових псалмах» відбито віру Тараса Шевченка в ідеальний соціум, у якому справжня влада належить лише Богові.

Список літератури

1. Бондар М. Від міфу до інтелектуального парадоксу / М. Бондар // Слово і Час. – 2001. – № 3. – С. 23–31.
2. Галлей Г. Библейский справочник / Г. Галлей. – СПб. : Библия для всех, 1996. – 852 с.
3. Даниленко І. Давидова арфа й Тарасова кобза: про «Давидові псалми» Т. Г. Шевченка / І. Даниленко // Слово і Час. – 2007. – № 5. – С. 3–16.
4. Домашовець В. Псалми Давидові в поетичних творах Т. Шевченка // Дивослово. – 1997. – № 3. – С. 9–13.
5. Ласло-Куцюк М. Велика традиція / М. Ласло-Куцюк. – Бухарест, 1979. – С. 62–74.
6. Русанівський В. Історія української літературної мови / В. Русанівський. – К. : Вища шк., 2001.
7. Шевченко Т. Кобзар. Давидові псалми / Т. Шевченко. – К. : «Знання», 1992. – С. 269–276.
8. Шевченківський словник : у 2 т. / за ред. Є.П. Кирилюка. – К. : 1976 – 1977. – Т. 2.

М. В. Туницька

**РОЛЬ ЦЕРКОВНОСЛАВЯНИЗМОВ В ВОПЛОЩЕННІ ГЛАВНИХ
ИДЕЙ ХРИСТИАНСКИХ ПОНЯТИЙ И ПРЕДСТАВЛЕНИЙ
(НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО
«ДАВИДОВІ ПСАЛМИ»)**

Стаття посвящена ролі церковнослов'янської лексики в отображенні християнських ідей, понять, близьких поету, стилістическим функціям церковнослов'янизмів в одному из самых виртуозных произведений великого Кобзаря «Давидові псалми».

Ключевые слова: церковнослов'янська лексика, Псалтырь, псалом, Святое Писание, стилістическая роль.

M. Tunitskaia

**THE ROLE OF CHURCH SLAVONIC WORDS IN THE REFLECTION THE
MAIN IDEA OF CHRISTIANITY IN «DAVID'S PSALMS»
BY TARAS SHEVCHENCO**

The article is devoted to the investigation of the functioning of Church slavonisms in «David's Psalms» by Taras Shevchenko. They are determined as organic components, used by Taras Shevchenko, to express the main idea of Christianity.

Keywords: Church slavonisms, an organic component of «David's Psalms», stylistic functions of the words.

УДК 811.161.2'367

Лаврінець О. Я.

**СТАТУС КОНСТРУКЦІЙ ІЗ ДІЄСЛОВАМИ НА –СЯ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВІЙ МОВІ**

У статті порушено проблему статусу пасивних конструкцій із дієсловами на -ся, активне вживання яких у текстах наукового стилю засвідчує їхній перехід із крайньої периферії до ядра синтаксичної системи сучасної української мови. З'ясовано чинники домінантного становища цих конструкцій у сучасній українській науковій мові.

Ключові слова: пасивна конструкція, активна конструкція, дієслова на -ся, предикативні форми на -но, -то, пасивні дієприкметники на -ний, -тий, мовний чинник, позамовний чинник, синтаксична синонімія, трансформаційний зв'язок.

Синтаксичний рівень української книжної мови до сьогодні був предметом зацікавлення науковців меншою мірою, ніж лексичний і словотвірний, оскільки його вважали наднаціональним явищем. Останнім часом українські мовознавці